

darskome razvoju Europe u XX. stoljeću. Ova je monografija zbog sveobuhvatnosti teme nezaobilazna literatura za proučavanje ekonomske, ali i društvene i političke povijesti Europe, a kao njezina integralnoga dijela i Hrvatske.

LIDIJA BENCETIĆ

Bojan B. DIMITRIJEVIĆ, *Jugoslovensko ratno vazduhoplovstvo 1942. – 1992.*, Institut za savremenu istoriju, Medija centar “Odbrana”, Beograd, 2012., treće izmijenjeno izdanje, 438 str.

Problematika istraživanja vojne povijesti Jugoslavenske narodne armije (JNA) leži u tome što je većina građe nedostupna. Dio arhivske građe nalazi se u arhivima država nastalih raspadom Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ). Ipak, najveći je dio u posjedu raznih arhiva na području Republike Srbije. Većina građe u srbijanskim arhivima označena je stupnjem tajnosti i kao takva nedostupna za istraživanje većini autora. Unatoč nedostupnosti dijela arhivske građe, postoji grupa autora koji sustavno i bez ideološkoga pristupa istražuju problematiku vezanu uz JNA i njezine sastavnice. Toj grupi pripada i Bojan B. Dimitrijević, povjesničar srednje generacije srbijanskih povjesničara.

Autor je knjigu napisao na temelju izvornog arhivskog i muzejskog gradiva kojem je imao pristup dok je radio u srbijanskome Ministarstvu obrane. Gradivo korišteno prilikom pisanja knjige pronašao je u Arhivu Jugoslavije, Arhivu Saveznog ministarstva vanjskih poslova, Vojnom arhivu u Beogradu, Muzeju jugoslavenskog ratnog zrakoplovstva i Muzeju jugoslavenskog zrakoplovstva. Knjiga je pisana kronološki, što najbolje prikazuje sve dionice razvoja Jugoslavenskog ratnog zrakoplovstva i protuzračne obrane (JRZ i PZO). Unatoč obilju podataka koje donosi, iako je zrakoplovstvo izrazito tehnički rod oružanih snaga, knjiga je razumljiva ne samo stručnom nego i širem dijelu čitateljstva. Razvoj JRZ i PZO u knjizi je stavljen u širi društveno-politički kontekst. Autor zaključuje da je JRZ i PZO kao jedna od sastavnica JNA imao utjecaj na cjelokupan društveni razvoj u SFRJ. Djelatnosti vezane uz JRZ i PZO visoko su tehnološke djelatnosti koje su obrazovale pojedince i samim tim unapređivale društvo. Razvoj JRZ i PZO pratio je i tehnološki napredak industrijskoga kompleksa SFRJ. Zbog dramatičnog napretka zrakoplovne tehnologije i tehnički sve savršenijih i ubojitijih zrakoplova, JRZ i PZO imao je i značajnu ulogu u jugoslavenskoj vojnoj doktrini kao sredstvo odvratanja. Napredno zrakoplovstvo postalo je izraz tehnološke razine i snage SFRJ. Autor sustavno promatra ne samo strategiju, doktrinu i ustroj JRZ i PZO nego se spušta sve do razine taktičkih postrojbi i analizira njihove letake i bojne sposobnosti.

Autor je iznio uvjerljive dokaze koji prikazuju koliko su JNA i jugoslavensko društvo bili međusobno povezani. Ako je društvo napredovalo u ekonomsko-socijalnome pogledu, napredovala je i JNA. Onog trenutka kada je jugoslavenska ekonomija zapala u krizu, JNA je kriza najteže pogodila jer što su oružane snage, pogotovo ratno zrakoplovstvo, bile tehnički naprednije, to je njihovo financiranje zahtijevalo sve više novca, kojeg nije bilo.

Knjiga se sastoji od uvoda, sedam poglavlja i priloga. Prvo poglavlje, pod naslovom “Nastanak i razvoj partizanskog vazduhoplovstva” (str. 13. – 40.), bavi se nastankom, razvojem, ustrojem i teškoćama u djelovanju partizanskoga zrakoplovstva u razdoblju 1942. – 1945. godine. Cijelo prvo poglavlje uvod je na temelju do sada objavljene literature vezane uz partizansko zrakoplovstvo. Drugo poglavlje, “Mirnodopska iskušenja” (str. 45. – 94.), bavi se razdobljem 1945. – 1951. godine. Obrađen je preustroj JRZ i PZO iz ratnoga

u mirnodopski raspored, slučajevi rušenja dvaju transportnih zrakoplova Američkoga ratnog zrakoplovstva 1946., „sovjetizacija” zrakoplovstva, razvoj i teškoće u djelovanju tijekom sukoba Tito – Staljin. Treće poglavlje, „Vreme nepobedivih” (str. 101. – 184.), posvećeno je razdoblju od 1951. do 1959., u kojem je JRZ i PZO dostavom vojne pomoći od strane Sjedinjenih Američkih Država i uz pomoć vojnih savjetnika Američkoga ratnog zrakoplovstva obavilo preustroj i preobuku na mlazne zrakoplove. Četvrto poglavlje, „U novoj strategiji odbrane” (str. 187. – 220.), bavi se razdobljem od 1959. do 1964. i obnovljenom suradnjom sa Sovjetskim Savezom te kupovinom sovjetskoga oružja za potrebe modernizacije JRZ i PZO. Peto poglavlje, „Vreme svestranog razvoja” (str. 225. – 282.), opisuje vrhunac cjelokupnog razvoja JRZ i PZO u razdoblju od 1964. do 1986. godine. U tom razdoblju jugoslavenska zrakoplovna industrija razvila je nekoliko modela zrakoplova i helikoptera koji su ušli u sastav JRZ i PZO. Šesto poglavlje, „Zenit RV i PVO” (str. 285. – 313.), bavi se razdobljem od 1986. do 1991., u kojem se dogodila reorganizacija prema planu „Jedinstvo” i postupno smanjenje proračuna zbog teške gospodarske krize u Jugoslaviji. Sedmo poglavlje, „RV i PVO u ratu” (str. 319. – 373.), posvećeno je djelovanju JRZ i PZO u razdoblju ratnih sukoba tijekom 1991. i 1992. godine.

Dio „Prilozi” (str. 377. – 439.) donosi nam popis zapovjednika JRZ i PZO od 1945. do 1992. i popis zrakoplova u službi od 1942. do 1992. godine. Prilozi sadrže i rekonstrukciju popisa svih modela zrakoplova i letjelica u sastavu JRZ i PZO, ustroj JRZ i PZO u prosincu 1949., brojno stanje u postrojbama JRZ i PZO na dan 20. prosinca 1955., stanje JRZ i PZO na dan 27. lipnja 1991. i popis svih jedinica JRZ i PZO od 1942. do 1992. (uzletišta, zrakoplovno-tehničkih postrojbi, postrojbi PZO, postrojbi zračnoga motrenja i navođenja, zrakoplovnih eskadrila i pukova, zapovjedništava i skladišta...).

Šteta je što knjiga nije opremljena imenskim kazalom. Ne sadrži ni predmetno kazalo, a popis kratica nije cjelovit, što dijelu čitateljstva može otežati snalaženje u knjizi i razumijevanje nekih ključnih pojmova. Bez obzira na nedostatke, ova je knjiga izniman doprinos istraživanju vojne povijesti bivše SFRJ kao i vojne povijesti neovisnih država nastalih raspadom Jugoslavije. Arhivska građa i literatura korištena u pisanju knjige može biti svojevrsni putokaz i poticaj za istraživanje problematike JNA i njezinih sastavnica.

DARJAN GODIĆ

Svjedočanstva žena otoka i priobalja iz Domovinskog rata. Koracima nade u istinu, ur. Ivana Haberle, Vesna Matešić i Veselka Birkić, Udruga „Žene u Domovinskom ratu – Zadar”, Zadar, 2013., 326 str.

Na poticaj Udruge „Žene u Domovinskom ratu – Zadar” tijekom 2012. prikupljene su i u ovoj knjizi objavljena 53 svjedočanstva žena s otoka i iz priobalja Zadarske županije, odnosno iz Bibinja, Biograda, Dobropoljane, Ista, Kalija, Kukljice, Lukorana, Nevidana, Nina, Paga, Pakoššana, Poljane, Poveljane, Preka, Privlake, Sukošana, Sv. Filipa i Jakova, Sv. Petra, Turnja, Ugljana, Velog Iža, Zadra te Žmana na Dugome otoku. Svako od tih svjedočanstava daje svoj obol priči o Domovinskome ratu bez obzira na to jesu li kazivačice neposredno ili preko svojih bližnjih doprinijele obrani Hrvatske od velikosrpske agresije. Kao što su u samoj Udruzi rekli, „cilj ovog projekta je budućim generacijama prenijeti svjedočanstvo o ljubavi i hrabrosti žena, te o proživljenim ratnim strahotama kojima su bile izložene za vrijeme hrvatskog Domovinskog rata”. Predgovore su napisali Ivica Matešić Jeremija i Tihana Magaš.